

Menâkıb-ı Şeyh Evhadü'd-Dîn-i Kirmânî'de Geçen Selçuklu Tarihi ile İlgili Bilgiler ve Değerlendirilmesi

Die Erkenntnis über die Geschichte der Seldschuken in
Legendenscrieb von Scheich Evhadü'd-Din-I Kirmani

Mehmet Ali HACIGÖKMEN*

Özet

Menâkıbnâme, destan, efsane ve masal gibi olağanüstü hadiselerin işlendiği dinî içerikli edebî metin türlerinden biridir. Ancak menâkıbnâmeyi destan, efsane ve masaldan ayıran bazı özellikler vardır. Bu özellikler, menâkıbnâmelere mekan ve zaman mefhumlarının mevcut olması ve menâkıbnâmeye konu olan kahramanların gerçek kişiler olmasıdır. Bu durum, menâkıbnâmelere, bilhassa birincil kaynakların yetersiz kaldığı dönemler için tarihî bir kaynak niteliği kazandırmaktadır.

Türkiye Selçuklu dönemine ait menâkıbnâmeler için de aynı durum sözkonusudur. Nitekim bu dönemde kaleme alınan Ahmet Eflâkî'nin Menâkıbu'l-Arifin ve Elvan Çelebi'nin Menâkıbu'l-Kudsiye isimli menâkıbnâmelerde yer alan bazı bilgilerin Türkiye Selçuklu tarihine katkıda bulunacağından şüphe yoktur. Ancak bu menâkıbnâmeler kadar önemli bir kaynak olan Menâkıb-ı Şeyh Evhadüddîn Kirmanî ise bu açıdan hiç değerlendirilmiş değildir.

Bu çalışmada Evhadüddin-i Kirmanî Menâkıbnâmesinde yer alan bilgilerden hareketle Türkiye Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykavus'un zehirlenmesi ve aynı sultanın kardeşi I. Alaeddin Keykubad ile arasında geçen taht mücadelesi, diğer kaynaklarla mukayese edilmek suretiyle değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Menâkıb-ı Şeyh Evhadüddin Kirmânî, İzzeddin Keykavus, Alaeddin Keykubat, Menâkıbnâme.

Abstrakt

Auch wenn die Legendenscriebe außergewöhnliche Merkmale wie Märchen, Mythos und Epos beinhalten, unterscheiden sie sich von denen. Denn diese haben eine bestimmte Zeit und Ort. Aus diesem Grunde erteilen sie uns besondere

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, hgokmen@selcuk.edu.tr

Auskünfte über Geschichte. Außer Menakıbu'l Arifini von Ahmet Eflaki und Menakıbu'l Kudsiye von Elvan Çelebi, welche als Quellenwerke für Geschichte der Türkei Seldschuken profitiert werden, ist kein anderer Legendenschrieb bekannt. Doch der Legendenschrieb von Scheich Evhadüddin Kirmani ist bis jetzt nicht aus diesem Blickwinkel bewertet worden. Der Artikel beschäftigt sich mit Informationen über Vergiftung von Izzettin Kaikavus I. und sein Thronkampf mit seinem Bruder Alaeddin Kaikubad I., welche in Legendenschrieb von Evhaduddın-i Kirmani behandelt wurden. Die genannten Informationen werden mit ihrer Eignung zu historischen Ereignissen verglichen und so dargelegt.

Schlüsselwörter: Scheich Evhaduddın Kirmanî, Seldschukensultans Kaikubad, Seldschukensultans Kaikavus, Kai-Chusrau, Legendenschrieb.

Giriş

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş dönemi, tarihî kaynak bakımından çok kısırdır. Özellikle ilk dönem için (1075-1176) Arapça, Farsça kaynak yok gibidir. Sadece Bizans, Haçlı, Gürcü ve Süryani kronikleri bize yol gösterir¹. Bu durum XII. yüzyılın sonlarına kadar böyle devam etmiştir. XIII. yüzyılda Arap tarih yazarlarının dikkatleri, Selçuklu toprakları dışına, Suriye ve Filistin topraklarına yönelmiştir. Bu bölgede *İmameddin Zengi*'nin Urfa'yı Haçlılardan alışı (1144), *Selahaddin Eyyübî*'nin Haçlılarla mücadelesi, Kudüs'ün Haçlılardan geri alınışı (1187) üzerine yoğunlaştıklarından, Müslüman yazarların, Selçuklular'ın Bizans'a karşı kazandığı Myriocephalon zaferi bile (1176) pek dikkatini çekmemiştir². Bu

¹ Bu kroniklerin bazıları da Türkçe'ye çevrilmiştir. Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Hierosolimitana Peregrinantum*(1095-1126), (trc. A. Can), *Fulcheris Carnotensis'in Haçlı Vekayinamesi'nin Türkiye ile İlgili Olayları da İçine Alan Birinci Kitabının Tercümesi*, İstanbul 1998; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, (trc. Ebru Altan), *XI. ve XII. Kitaplar(Y.L.Tezi)*, İstanbul 1995; (terc. Ergin Ayan), *XVI, XVII ve XVIII. Kitapların Tercümesi(Y.L.Tezi)*, İstanbul 1994; Anna Komnena, *Alexiad*, (trc. Bilge Umar.) *Alexiad, Malazgirt'in Sonrası*, İstanbul 1996 ; Niketas Khoniates, *Historia(Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (çev. Fikret İşıltan), TTK, Ankara 1995; Ioannes Kinnamos, *Historia(1118-1176)*,(trc. Işın Demirkent), TTK, Ankara 2001; Mikhail Psellos, *Khronographia*, (trc. Işın Demirkent), TTK, Ankara 1992; Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, (Çev. Hırant D. Andreasyan), İstanbul 1954; Vardan (müverrih) Vardapet, "Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)",(çev. Hırant D. Andreasyan), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Dergisi*, C. I-II, İstanbul 1937;Gregory Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), I, Ankara 1999;Urfalı Mateos. *Vekâyinâme*, (Türkçe trc. Hırant D. Andreasyan,notlar: E. Dulaurer, M.H. Yinanç), *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) vePapaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (3. Baskı), Ankara 2000.vdd.

² İnci Koçak, " Selçuklu Türklerine Yazılmış Bazı Arapça Şiirler" *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* , XXXII, 1-2 (1988) 141-155. Turan, *Türkiye*, s. 210-11; Şerefeddin Yaltkaya, "Türlere Dair Arapça Şiirler", *Türkiyat Mecmuası*, , V, İstanbul

durum I. *Alaeddin Keykubat* dönemine kadar devam eder. Arapça kaynaklar daha çok dolaylı olarak Türkiye Selçuklu siyasî olaylarına değinirken bazı Farsça kaynaklar artık Selçuklu tarihini doğrudan ele almaya başlamışlardır³. Bu dönemde Türkçe eserler de yazılmamıştır. Bunun sebebi ise daha Anadolu Türkçesinin XIII.- XIV. yüzyıllarda yazı dili haline gelmemiş olmasıdır⁴.

Menakıpnâmelerin Selçuklu Tarihi Bakımından Değeri

Türk tarihi kaynağı olarak menkıpnâmeleri ilk olarak ele alan Fuad Köprülü olmuştur. Köprülü, evliya menakıpnâmelerinin tarihi kaynak olarak ne kadar önemli olduğunu şu ifadelerle açıklar: “*XIII.- XIV. asırlardaki iç hayatını, şehir ve köy teşkilatını göçebelerin hususiyetlerini içtimâî sınıflar arasındaki münasebetleri, dinî cereyanları, iktisadî şartları, kıyafetleri, ananeleri, anlatmak hususunda başka hiçbir tarihî vesika bununla ölçülemez*”⁵ Köprülü bu makalesinde menakıpnâmelerin tarihî kaynak olarak kullanılması gerektiğini menakıpnâmelerden örnekler vererek açıklamıştır. Zaten kendisi de “*Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*” adlı eserinde⁶ Ahmed Yesevi'nin hayatı ve fikirlerini anlatırken kaynak olarak menkıbeleri kullanarak araştırmacılara yol göstermiş idi. Daha sonra Orhan Köprülü'nün de “*Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Yüzyıllarda Anadolu'da Bazı Türkçe*

1936, 323. Şâir İbn Ta'âvîzî (1125- 1187-88) Halife Musta'zi'ye (1170- 1180), takdim ettiği divânında zaferi tebcil etmiştir: “*İslâm ülkelerinde beklediğimiz uğurlu zafer haberleri geldi; şimdi Müslümanlar mes'ûd ve hristiyanlar müteessirdir. Uc (Sugûr) da vukubulan bu haberi müslümanlar müzik sesi gibi dinlemektedir. Mes'ûd'un oğlu bizim için zafer, Rûm hükümdarı için felâket getirdi. Camilerde hatipler Hâlifenin bu müjdesini bildiriyor. Hâlifenin ve hatiplerin duası da müslümanlar için başka bir askerdir*”.

³ İbn Bibi, *el Evamirül-Alaiyye fil-Umûri'l-Alaiyye*, (yay. Adnan Erzi), Ankara 1956; İbn Bibi, *el Evamirül-Alaiyye fil-Umûri'l-Alaiyye*, I-II, (çev. Mürsel Öztürk.), Ankara 1997; Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2000; Osman Turan, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Ankara 1994; Mesud Koman, *Ünsi'nin Selçuk Şehnamesi*, Konya 1942; Ali Ertuğrul, *Türkiye Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in el-Veledü's-Şefik ve'l-Hafidü'l-Halik'i*, (D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi), İzmir 2009; *Rûhatu's-Sudür ve Ayeti's-Sürür*, I-II, (neşr. M. İkbâl), London 1921: Türkçe Çev. A. Ateş, *Rahatu's-Sudür ve Ayeti's-Sürur* (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alameti), I-II, Ankara 1957; Reşîd-ü-din Fazlullah, *Câmi'ü't-tevârih*, (neşr. Ahmet Ateş), Ankara 1960.

⁴ Oğuz Türkçesi'nin Anadolu'da yazı dili haline gelmesi XIV.-XV. yy.larda olmuştur. XV. yüzyıl ortalarında, Eski Anadolu Türkçesi, artık genel çizgileri ile o günün ihtiyaçlarını karşılayabilen bir bilim ve sanat dili düzeyine yükselmiş bulunuyordu. Z. Korkmaz, “Oğuz Türkçesinin Tarihi Gelişme Süreçleri ve Divanu Lügat-it Türk”, *Türk Dili*, s. 570 (Haziran 1999), 459-47; Zeynep Korkmaz, “Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri”, *Fikret Türkmen Armağanı*, İzmir 2005, s. 471-474.

⁵ F. Köprülü, “Anadolu Selçukluları Yerli Kaynakları” *Bellekten*, 1943/ VII, s. 421

⁶ F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 2007.

Menâkıbnâmeler”⁷ adlı doktora çalışması dikkat çekici olmuştur. Tabii Fuad Köprülü’nün menâkıbnâmelerin tarihi değeri üzerindeki görüşleri ve menâkıbnâmeleri kaynak olarak kullanmasından sonra, günümüze kadar birçok araştırmalar ve çeviriler⁸ yapılmıştır. Bu konuda en detaylı araştırmayı yapan ve konuya farklı bir bakış açısı getiren *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıpnâmeler, Metodolojik Bir Yaklaşım* adlı çalışmasıyla Ahmet Yaşar Ocak olmuştur⁹. Ocak, çalışmasında menâkıpnâmelerin masal, efsane destan gibi olağanüstü özellikler taşıdığını, bu kaynakların yer ve zamanı belli olması açısından bize özel bilgi verdikleri ifade eder¹⁰. Ayrıca menâkıpnâmelerdeki kahramanların gerçek kişiler olduğunu, durum böyle olunca bir takım tarihî olaylara ve şahsiyetlere dair bilgileri bu menâkıpnâmelerde bulmanın mümkün olduğunu belirtir¹¹. Ocak’ın bizce ortaya koyduğu en önemli konu, toplumdaki örf âdet ve geleneklerin, özellikle Bektaşî menâkıpnâmelerdeki motiflere dayanarak binlerce yıllık başta şamanizm inancının bir yansıması olduğunu örneklerle göstermiş olmasıdır¹².

Çalışmamızın yegane kaynağı *Menâkıb-ı Şeyh Evhadüddîn-i Kirmânî*¹³ üzerinde Ocak’ın yaptığı tarzda çalışma yapılabilir. Zira bu menâkıpnâmeye de Bektaşî menâkıpnâmeleri gibi çok zengin motifler bulunmaktadır. Ancak biz, bu menâkıpnâmenin sadece Türkiye Selçuklu tarihi bakımından önemini ve bazı karanlıkta kalmış noktaları belli olaylar tahlil edilip karşılaştırarak izah etmeye çalışacağız.

⁷ Orhan Köprülü, *Tarihi Kaynak Olarak XIV. Ve XV. Yüzyıllarda Anadolu’da Bazı Türkçe Menâkıbnâmeler*, (İ.Ü. Ed.Fak.Basılmamış Doktora Tezi,) İst.1953.

⁸ Mustafa Arslan, *Otman Baba Velayetnamesi (Tenkitli Metin)*, Ankara 2007; Adil Ali Atalay, *Abdal Musa Sultan ve Velayetnâmesi*, İstanbul 1997; Bedri Noyan, *Hacı Bektaş Veli, Manzum Vilayetnamesi*, İstanbul 1996; Mehmet Akkuş, *Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Risâle-i Padişâh-nâme)*, Ankara 1991; Ahmet Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri, I-II*, (çev. Tahsin Yazıcı), Ankara 1995; Esat Coşan, *Makâlât-ı Hacı Bektaş-ı Velî*, (sad. Hüseyin Özbay,) Ankara 1996; Elvan Çelebi, *el- Menâkıbu'l-Kudsîyye fi Menâsibi'l-Ünsîyye*, (Haz. İ.Erünsal-A. Y. Ocak), Ankara 1995; İsmail Hakkı Mercan, *Menâkıb-Nâme-i Şeyh Evhadeddin Kirmânî*, (E. Ü Sosyal Bil. Ens. Y.Lisans) Kayseri 1990; İsmail Hakkı Mercan, *Şeyh Alâeddin Ali b. Yahya es-Semerkandî ve Menâkıbnâmeleri'nin Transkribe, Tahlil ve Tenkidi* (E.Ü Sos. Bil. Ens. Dr. Tezi,), Kayseri 1996; Tahsin Yazıcı, *Menâkıb-ı İbrahim-i Gülşenî*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara: 1982.vdd.

⁹ *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıpnâmeler, Metodolojik Bir Yaklaşım*, Ankara 1997.

¹⁰ A.g.e., s. 33.

¹¹ A.g.e., s. 34-35

¹² A.g.e., s. 83-95

¹³ Muhammed Alâî, *Şeyh Evhadüddin el- Kirmani ve Menâkıpnâmeleri*, (Araştırma ve notlar ekleyerek Farsça aslından tercüme eden Prof. Dr. Mikâil Bayram), Konya 2005.

Menâkıb-ı Şeyh Evhadüddîn-i Kirmânî'de Geçen Selçuklu Tarihi İle İlgili Bilgiler

Şeyh Evhadüddin Kirmanî, Türkiye Selçukluları devrinin en ünlü şair mutasavvıflardan biridir. Şeyh Evhadüddin Hamid el- Kirmanî 34. Abbasî halifesi Abbasî Halifesi en- Nasır Li Dinillah'ın¹⁴ organize ettiği “Fütüvvet” teşkilatının¹⁵ bir temsilcisi olarak halife tarafından Anadolu'ya gönderilen, sonra da bu teşkilatı Anadolu'da “Evhâdiye” hareketi¹⁶ adıyla kadrolaştırılan ve yöneten kişidir. Anadolu'da I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve I. Alaeddin Keykubat zamanında iktidarın destek ve himayesini kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında Menâkıb-ı Şeyh Evhadüddîn-i Kirmânî, Türkiye Selçuklu tarihi bakımından önem arz etmektedir. Bu menakıpnâmenin Türkiye Selçuklu tarihi için çok önemli bir kaynak olduğunu ilk defa Mikail Bayram ifade etmiştir¹⁷. Evhadüddin Kirmanî Menakıpnâmesini ilk olarak ilim âlemine duyuran ise Ahmet Ateş olmuştur¹⁸. Ahmet Ateş menakıpnâmenin bir nüshasının İstanbul Nâfiz Paşa (Süleymaniye) Ktp. Nr. 1199 da bulunduğunu, eksik nüshanın da Edirne Selimiye Ktp. Nr. 2140 da kayıtlı olduğunu ifade etmiş, Gelibolulu Muhyiddin tarafından yapılan Türkçe tercümesinin de bir nüshasının Konya İzzet Koyunoğlu Ktp. nr. 2016 kayıtlı olduğunu bildirmiştir¹⁹. Bediuzzaman Furuzanfer, Nafiz Paşa (Süleymaniye) Ktp. Nr. 1199 daki nüshasını esas alarak yayınlamıştır²⁰. Mikail Bayram da Furuzanfer'in neşrini dikkate alarak Türkçeye tercüme etmiştir²¹. Araştırmamızda bu çalışmayı dikkate aldık.

¹⁴ Angelika Hartman, *an Nâsir li Din Allah (1180-1225)*, Berlin 1975.

¹⁵ Franz Taeschner “İslam Ortaçağında Futuvve” *İktisat Fak. Mec.*, XVI/ 13-14; A. B. Gölpınarlı,, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları”, *İÜİFM*, C. XI/1-4 (Ekim 1949-1950); Paul Kahle, *Eine Futuwwa-Erlass des Kalifen en-Nasır aus dem Jahre 604 (1207)*, Festschrift Max Freiherrn Von Oppenheim zum 70. Geburtstag, Berlin 1933; Cl. Cahen, *Nafe sur les debuts de la Futuwwa d'an-Nasır*, Oriens, Vol. 6 No: I, s. 20; İsmet Kayaoğlu, “Fütüvvet ve Ahilik”, *Türk Kültürü*, C. XIV., Sa, 166, s. 24.

¹⁶ Evhadî, Evhadüddin-i Kirmaniye mensup olanlar demektir. Evhadîler, Anadolu'da ilk ahi teşekkülleridir. M. Bayram, “ Anadolu Selçukluları Zamanında Evhadî Dervişler”, *Türkler Ansiklopedisi*, VII, Ankara 2002, s. 320-327; M. Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991; M. Bayram, *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya 2003.

¹⁷ Alâî, *menâkıb*, s. 99.

¹⁸ A. Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler*, I, (Üniversite ve Nuruosmaniye Kütüphaneleri), (yay. Nihad M. Çetin), İstanbul 1968, s. 202.

¹⁹ Ateş, aynı yer.

²⁰ Nihat Azamat, “Evhadüddin-i Kirmani”, *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 518-520; Ayrıca bkz. İsmail Hakkı Mercan, *Menakıbnâme-i Şeyh Evhadüddin Kirmanî*, (E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Kayseri 1990; *Menakıb-ı Evhadüddin-i Kirmanî*, (yay. B. Furuzanfer), Tahran 1969, 70-71, 158.

²¹ *Menâkıb-ı Şeyh Evhadü'd-Dîn-i Kirmânî* (Araştırma ve notlar ekleyerek Farsça aslından tercüme eden Prof. Dr. Mikâil Bayram), Konya 2005, s. 99.

*Evhadüddin Kirmanî Menakıpnâmesinin önemine gelince, menâkıbın yazarı Muhammed Alâî olduğunu Mikail Bayram tespit etmiştir²². Muhammed Alâî'nin menâkıbı kaleme alış tarihi XIII. yüzyılın sonlarıdır²³. *Evhadüddün-i Kirmanî* nin ölüm tarihine (öl. 1240) çok yakındır²⁴. Yani Muhammed Alâî *menâkıb-i Evhadüddin Kirmanî*'yi tanıyan, en yakını olan talebelerinden derlemiştir. *Evhadüddin-i Kirmanî*, 1204-1227 yılları arasında dönemin siyasî olaylarına bizzat şahit olduğu için menakıbnâmenin önemi daha da artmaktadır. Bundan dolayı menakıpnâmede *I. İzzeddin Keykavus* ile *I. Alaeddin Keykubat* arasında geçen taht mücadelesinde *I. Alaeddin Keykubat*'ın tutsak olduğu yerden kurtarılmak istenmesi ve *I. İzzeddin Keykavus*'un zehirlenerek öldürülme hadiseleri şimdiye kadar hiçbir kaynakta bahsedilmemektedir. Durum böyle olunca bahsedilen bu olayların, tarihî olaylara uygun olup olmadığı, belli bir süzgeçten geçirilip irdelenmesi gerekliliği hasıl olmuştur. Önce menakıpnâmede geçen bilgileri özetle aktaralım, sonra da olayların değerlendirmesine geçelim:*

“Evhadüddün-i Kirmanî Malatya'da yanında 40-50 kadar talebesi ile beraber zaviyesinde fakr ve acz içinde yaşıyordu. Zaviyenin ve talebelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için borç edinirdi. Bir süre sonra alacaklılar kapıya geldiğinde ise yeni ve hurda altın verir bozdurtur, borçlarını öderdi. Ancak yanındakiler bu altınları nereden tedarik ettiğine hayret ediyorlardı. Çünkü Hz. Şeyh(Evhadüddün-i Kirmanî) yanlarından hiç ayrılmıyordu. Odasında da kimyagerlik için gerekli aletler de yoktu.”²⁵ Hz. Şeyh'in bu durumu halkın ağızına düşmüştü. Bu durum Sultan İzzü'd-din-i Gâlib'e (I. İzzeddin Keykavus) kadar ulaştı. O, çok güçlü bir orduya sahipti. Anadolu'nun (Vilayet-i Rum) hepsini feth etme faaliyetleri içindeydi. Çok büyük bir hazineye sahipti. Fakat bir o kadar da cimri idi.²⁶ Fakat Sultanın yanında bulunan münafıklar cemaatı Malatya'da bulunan bir şeyh (Evhadüddün-i Kirmanî) var. Çok büyük bir zat olup keşif ve keramet sahibidir. Yeryüzünde her nerede define ve hazine varsa biliyor. Ayrıca kimya ve iksir de biliyor. Eğer sultan emir buyurursa onu buraya getirtelim. Sultanın huzuruna gelince Sultan hazretleri iyilikle kendisine sorarsa Sultana define ve hazinelerin yerini söyleyecektir. Bu define ve hazineleri çıkarıp askerlere, hizmettekilere verelim, askerlere teçhizat ve harb aletleri alalım, başka askerler kiralayalım, kalabalık bir ordu kurup henüz Rumların elinde bulunan yöreleri fethedelim. Bu konuşmaları ve öne sürdükleri fikirleri sultanı etkiledi. Hz. Şeyh'e çok

²² Alâî, *menakıp*, s. 99-100.

²³ Alâî, *menakıp*, s. 100-101.

²⁴ Alâî, *menakıp*, s. 93-94.

²⁵ Alâî, *menakıp*, s. 268-69 (65. hikaye)

²⁶ Alâî, *menakıp*, s. 269(65. hikaye)

edebî üslupta, övücü, geniş bir yazı yazıp Sultan'ın (I. İzzeddin Keykavus) huzuruna çağırdılar²⁷. Ancak Hz. Şeyh bu daveti kabul etmez. Bunun üzerine Sultanda Şeyhi zincire vurarak huzuruna getirmek ister. Bunun üzerine Hz. Şeyh yanındalılarla vedalaşır, yanına iki kişi alarak yola düşer. Yolda Fırat kenarında bulunan Alaeddin'in (I. Alaeddin Keykubat) tutuklu bulunduğu Minşar kalesi önünde dururlar²⁸. Aralarında kurulan selam ve selam teatisiden sonra Hz. Şeyh Alaeddin'e müreffeh ve huzur içinde bulunsun ki, işler gönlüne ve muradına uygun olarak gelişecektir. Bu teberrük bizimle onun arasında bir nişan olsun. Sivas'a girdiğim günden itibaren onbeş gün saysın ondan sonra beklesin. İtikadının semeresi tahakkuk edecektir. Bundan emin olsun." "²⁹

Evhadüddün-i Kirmanî Sivas'a vardığında Sultan'ın (I. İ. Keykavus) huzuruna çıktı. Sultan konuşmada lafı define ve hazinelerin yerini söylemesine getirse de, Hz. Şeyh sözü başka yere çekiyordu. Bundan dolayı Sultan da kalkıp gitti. Yanındakiler Sultanın öfke ve gazabını anlatsalar da³⁰ Hz. Şeyh bunu hiç önemsemedi. Bunun üzerine Sultan öfke ve gazaba geldi, Evhadüddün-i Kirmanî'yi zincire vurdurup karanlık, pis ve korkunç bir odaya hapsedtiler. Hz. Şeyh bir müddet hapiste kaldı. Ancak bir süre sonra Sultanla beyleri arasında bir olay zuhur etti. Sultan bu beyleri öldürmeye karar verdi ise beyler aralarına ittifak edip yemeğine zehir koyup öldürdüler. Sultan Alaeddini de hapis bulunduğu yerden getirip tahta çıkardılar. Sultan Alaeddin'in ilk işi Hz. Şeyhi hapis bulunduğu yerden çıkarmak oldu. Sultan Alaeddin, Hz. Şeyhi yanında bulunmasını istedi. Hz. Şeyh bunu kabul etmedi Sultan Alaeddin'e nasihatlarde bulunarak Malatya'ya gitti.³¹ Ondan sonra Sultan Hz. Şeyh'e ne kadar altın ve gümüş hediye ve bahşişler gönderdiyse de kabul buyurmadı.

Sultanın emirlerinden, Mübürezeddin Çavlı ve Kemaleddin Kamyar Evhadüddün-i Kirmanî 'nin müridlerindendi. Sultan da Kayseri'de onun sohbetine katılmıştı. Hatta Sultan Hz. Şeyh'in mübarek nazarıyla oğlu Gıyasü'd-din'e bir atf-ı nazarda bulunması, zikir telkin etmesi, onu da kulları zümresinden sayarak değerli zamanlarında duadan mahrum bırakmaması ricasında bile bulunmuştur.³²

²⁷ Alâî, *menakıp*, s. 269-70 (65. hikaye)

²⁸ Alâî, *menakıp*, s. 271 (65. hikaye)

²⁹ Alâî, *menakıp*, s. 271-72 (65. hikaye)

³⁰ Alâî, *menakıp*, s. 272-73 (65. hikaye)

³¹ Alâî, *menakıp*, s. 273-74 (65. hikaye)

³² Alâî, *menakıp*, s. 275 (65. hikaye)

a. I. Alaeddin Keykubat'ın Esaretten Kurtarılmak İstenmesi

Şimdi bu bilgiler tarihî süzgeçten geçirilince, abartılan, gerçek olmayan bazı bilgilerin yanında, karanlıkta kalmış birçok olayların da açığa çıkarıldığı görülmektedir. Sultan *I.İzzeddin Keykavus*'un evladı olmadığı veya varsa kendisine halef olamayacak kadar geç dünyaya gelmiş olduklarını söylememiz mümkündür³³. Bundan dolayı kardeşi *Alaeddin*'i ortadan kaldırmamıştır. Veya *İbnul-Esir* ve *İbnul-Vasıl*'da geçen hocası *Mecdüddin İshak*'ın şefaati üzerine bundan vazgeçmiştir³⁴. Sultan *I. İzzeddin Keykavus*'un tahtı süresince siyasî başarıları yanında hataları da olmuştur. Bunların başında en çok üzüldüğü, galeyâna geldiği şey çocukluk arkadaşım dediği Danişmendli Yağlıbasanoğlu *Zahirüddin İliğ*'in kendisine karşı kardeşi *I. Alaeddin Keykubat* ile birlikte olmasıydı. Büyük hayal kırıklığı yaşadı. Bu hayal kırıklığı onda kin haline geldi. Bu kin o kadar büyümüştür ki, aşağıda anlatılacağı gibi Eyyübiler üzerine yaptığı seferde³⁵ *Tell-i Başir*'i³⁶ (bkz. Resim-1) alınca Danişmendli *Zahirüddin İliğ*'in kabrini buldurup kemiklerini yaktıracak kadar büyüktür³⁷. Bu durum Selçuklu devletine intikal eden Danişmendli ümerasının tepkisini çekmiş olmalıdır. Çünkü *II. Kılıçarslan*'ın özellikle Sivas'ı aldıktan sonra³⁸ *Nizameddin*

³³ I. İzzeddin Keykavus'un çocuklarının bulunduğu ilâşkin bir kayıt yoktur. Mesela İbnul-Esir'de Keykavus öldüğünde çocuklarının kendisine halef olamayacak kadar küçük yaşta bulduklarını, bu onun ölmeden evvel kardeşi Keykubat'ı aday gösterdiğini, ümeraya vasiyet ettiğini yazar (İbnül Esir, XII, s. 163) Aynı zamanda kardeşinin tahta çıkarılması ile ilgili vassiyetini Ebu'l-Ferec, (II, s. 505) *Anonin Selçukname (Anadolu Selçuklu Tarihi* III, yay. F. N. Uzluk) Ankara 1944, s. 45 geçmektedir.

³⁴ İbnül- Esir, *El-Kâmil*, XII, (trc. A. Özeydın), s. 163; İbn Vasıl, *Müferricü'l- kürub fî Ahbari beni Eyyub*, III, (Nşr. Cemaleddin eş- Seyyal) Kahire 1953, s. 219.

³⁵ İbnül- Esir, *El-Kâmil*, XII, (trc. A. Özeydın), s. 227; İbn Bibi , 182-185/251-254; Yazıncızade Ali, *Tevarih-Al-i Selcuk, (Histoire des Seldjoucides d'Asie Mineure*, IV, (yay. Th. Houtsma) Leiden 1902, s. 163-165.

³⁶ Oğuzeli ilçesinin yaklaşık 12 km. kadar güneydoğusundaki Gündoğan Köyü'nde yer alan Tilbaşar Kalesi, M.Ö 3000 yıllarına kadar giden ve tunç çağlarından itibaren iskan görmesinden dolayı oluşan birikimle oldukça yüksek görünen Tilbaşar Höyüğü'nün üzerinde yapılmıştır. Tarih öncesi devirlerden sonra klasik çağlarda da, yakınında kurulmuş olan ve Abara ismi ile anılan antik kentte yerleşim devam etmiştir. Tilbaşar Kalesi, M.S. 11. ve 12. yüzyıllarda Haçlı Seferleri sırasında, önemli ticaret yollarına ve stratejik kavşaklara hâkim ve yüksek bir tepeye (höyüğü) sahip olduğundan yeniden ele alınmış, höyüğün etrafında oluşan şehir bir sur ile çevrilmiş ve höyüğün üzerinde de sağlam bir kale inşa edilmiştir. O zamanki adı olan Tell-i Başir, sonradan Tilbaşar olarak anılmaya başlanmıştır. Ebu'l-Ferec, II, s. 501; Angus Donald Stewart, *The Armenian Kingdom and the Reigns of Het'um II. (1289-1307)* Netherlands 2001, s.59; İbn- i Şeddad, s. 67, 266-67-269.

³⁷ İbn Bibi , I, 187-88; trc.I, 205-206.

³⁸ İbnü'l-Esir, *El-Kâmil*, XI., (trc. A. Özeydın), s. 314-324; Ebu'l Ferec, *Tarih-i Ebu'l Ferec*, II, (Türkçe çev. Ö. Rıza Doğrul), Ankara 1987, s. 418-19; Turan, *Türkiye*, s. 203.

Yağıbasan'ın ölümü ile oğulları *Zahiruddin İliğ*, *Bedreddin Yusuf*, *Muzaffereddin Mahmut* Selçuklu hizmetine girmişlerdi. Bu kardeşler Danişmedli Türkmenlerinin liderleri idi. Onlara sevgi bağı ile bağlıydılar. Bu Danişmendli Türkmenleri, Selçuklu uç bölgesini biraz düzene koymuşlardı³⁹. Hatta Myriokephalon zaferinde Danişmenli Türkmenlerinin katkısı büyüktü. *I. Alaeddin Keykubat*'ın Tokat melikliği sırasında (1204-1211) Danişmendli Türkmenleri ile yakın bir ilişki içinde olduğunu söylememiz mümkündür. *I. İzzeddin Keykavus*'un Danişmendli *Zahiruddin İliğ* ve dolayısıyla Danişmendli Türkmenlerine karşı tavrı, Danişmendli Türkmenlerinin *I. Alaeddin Keykubat*'a meyletmesine sebep olmuştur. Böylece *I. İzzeddin Keykavus*'u ortadan kaldırıp, kardeşi *I. Alaeddin Keykubat*'ı hapis hayatından kurtarıp tahta çıkarma çabaları içine girmiş olabilirler. Bu durum *I. Alaeddin Keykubat*'ın güvenlik gerekçesiyle tutulduğu *Minşar*⁴⁰ (Bkz. Resim-2-3-4). kalesinden *Gezerpirt*⁴¹ denilen kaleye nakledilmesine sebep olmuş olmalıdır. Danişmendli vilayetinde çok fazla taraftarı ve muhibbi bulunan *Evhaduddin Kirmanî* dolayısıyla Evhadiler, *I. İzzeddin Keykavus*'a karşı bulunan grup içinde bulunmalıdır. Malatya'da bulunan *Evhadüddin-i Kirmanî*, *Minşar* kalesinde bulunan *I. Alaeddin Keykubat* ile irtibat kurması zor olmasa gerektir. Bu durumda *I. İzzeddin Keykavus*'un menâkıpda bildirilen Evhadilere⁴² baskı yapmasına sebep olmuş, hatta eğer doğruysa *Evhadüddin Kirmanî*'yi hapsedmiştir. Menâkıpta *I. İzzeddin Keykavus*'a cimri denilmesinin sebebi ise, *I. İzzeddin Keykavus*'un Evhadilere yardım ve teşvik yapmaması dolayısıyla olmalıdır. *I. İzzeddin Keykavus* babasının tam aksine, devlet yönetiminde dizginleri eline alamamıştır. Sadakatına inandığı kendi adamlarına olağanüstü yetkiler vererek, eski yöneticilerin nüfuzunu ve onurunu kırması, devlet erkanı arasında kıskançlık ve rekabetin doğmasına da sebep olmuştur. Sultanın vehmi bazen hastalık derecesinde oluyordu. Böylece sultanın etrafındaki emirler kendisinden uzaklaşıyordu.

b. I. İzzeddin Keykavus'un Zehirlenmesi

Menâkıpnâme'de geçen *I. İzzeddin Keykavus*'un zehirlenme hadisesi acaba gerçek midir? Bu bilgi, tarihî bazı olaylara da uygunluk

³⁹ Turan, *Türkiye*, s. 205.

⁴⁰ Muşar Kalesi, Fırat vadisinin çok önemli bir noktasında içe doğru bir burun şeklinde sarp bir bölgede yer almaktadır. Fırat vadisinin hem yukarı bölgesini hem de aşağı akış yönünü görebilecek stratejik bir bölgede inşa edilmiştir. Kale sırtını bugün *Abdulvahap Dağı* dediğimiz Ebul Ferec'in ise "*mukaddes dağ*" dediği dağa dayamıştır. Ebul Ferec, *Ebul Ferec Tarihi*, II. Ankara 1987 s. 491'de şöyle yazar "*Mar Ahron manastırının altındaki Masara kalesi ki bu dağ Mukaddes Dağ'dır*". (Resim-5)

⁴¹ Gezerpirt Malatya Akçadağ, Samah (Çatalbahçe) köyüne hâkim kale.

⁴² Bayram, "Dervişler", s. 320-327.

göstermektedir. Bu olayların birincisi, *I. İzzeddin Keykavus'un* Danişmendli Yağıbasan oğullarına ve özellikle *Zahirüddin İliğ'e* karşı duyduğu kindir. Bu durumu yukarıda ifade ettik.

Menakıp-nâmede geçen zehirlenme hadisenin olabileceğini gösteren ikinci olay ise, *I. İzzeddin Keykavus'un* Ermeni ve Eyyubî seferleri ve sonuçlarıdır. Bu seferde *I. İzzeddin Keykavus'un* tahta çıkmasında destekçisi, seferlerde en büyük yardımcısı Maraş emiri *Nusretüddin Hasan Bey* ile ilişkileri ve sonuçlarıdır. Ayrıca bu sefer sonucunda Sultanın yanından uzaklaşan *Seyfeddin Ayaba*, *Bahaeddin Kutluğca*, *Mübarezzeddin Behramşah*, *Zeyneddin Beşşare* de bu zehirlenme hadisesine dahil olmuş olmalıdır.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1211 yılında İznik İmparatorluğu ile yaptığı Alaşehir adı verilen savaşta öldürüldükten sonra⁴³ Konya'da toplanan ümera, *I. İzzeddin Keykavus'u* tahta çıkarmayı uygun görmüşlerdi. Burada *İzzeddin Keykavus'un* en büyük destekçisi Maraş emiri *Nusretüddin Hasan bin İbrahim idi*. Dikkat çeken nokta bu kişinin Maraş vilâyeti valisi olmasıdır⁴⁴. *I. İzzeddin Keykavus'un* tahta çıkmasında *Nusretüddin Hasan'ın* teklifi dışında *Seyfeddin Ay-aba*, *Mübarezzeddin Behramşah*, *Zeyneddin Beşşare* gibi babası döneminden gelen emirler buna onay vermişler idi. *I. İzzeddin Keykavus*, Kayseri'de tahta çıktığında amcası Erzurum hâkimi *Mugisüddin Tuğrulşah*, Ermeni kralı *Leon* ve Batı uç bölgesi hâkimi *Yağıbasan* oğullarından *Zahirüddin İliğ*, *I. Alaeddin Keykubat* tarafındadır. Bu açıklaması olan bir durum gibi gözüküyor ki bunu yukarıda ifade ettik. *Alaeddin Keykubat* Danişmendli bölgesi olan Tokat'ta melik iken *Yağıbasan* Oğulları yanı Danişmendli Türkmenleri ile yakın bir ilişki kurmuş olsa gerektir. *I. İzzeddin Keykavus'u* destekleyen Maraş emiri *Nusretüddin Hasan Bey* de tıpkı devletin Batı ucundaki *Yağıbasan oğulları* gibi, Güneydoğu sınırındaki Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Prenslığıne karşı Maraş, Elbistan bir Uç bölgesinde emiri idi⁴⁵. Burasını *I. İzzeddin Keykavus'un* meliklik yaptığı Malatya bölgesine yakınlığı göz önüne alındığında, ikisi arasındaki yakınlık daha iyi anlaşılabilir. *Nusretüddin Hasan Bey* irsî Maraş emiri idi⁴⁶. Yani, *Nursetüddin Hasan Bey* ve oğulları *Muzafferüddin* ve *İmameddin'in* Maraş uç emirliği, Selçuklu devletinin Sultanhanı savaşından sonra doğan kaos sebebiyle, bölgede Ermeniler'in Maraş'ı işgaline kadar (1258) devam etmiştir⁴⁷. *I. İzzeddin*

⁴³ İbn Bibi, I, s. 103-110; trc. I, s. 122-132; Turan, *Türkiye*, s. 288-290

⁴⁴ M. Halil Yınanç "Maraş Emirleri-1", *TTEM*, ((Türk Tarih Encümeni Mecmuası) Sa. 14, Nr: 6(83), s. 347.

⁴⁵ İbn Bibi, I, s. 183- 197; trc.I, s. 201-214

⁴⁶ Yınanç, "Maraş Emirleri-1", s. 347.

⁴⁷ İ. Gökhan, " Selçuklular Zamanında Maraş UçEmirliği ve Nusretüddin Hasan Bey," *VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi)* (Ed. İlyas Gökhan- Selim Kaya) Maraş 2008, s. 111-160.

Keykavus'un tahta çıkmasına vesile olan *Nusretuddin Hasan Bey* ile ilişkilerine gelecek olursak, *I. İzzeddin Keykavus* kardeşi Alaeddin'i Malatya'da *Minşar* kalesine hapsedip⁴⁸, Sinop ve Antalya alınıp, iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra, selçuklu devleti topraklarına karşı saldırıya geçmiş olan Ermeniler üzerine bir sefer düzenler (1216)⁴⁹, bu seferde Eyyübilerden yardım almak istense de bu pek mümkün olmaz⁵⁰. Bu seferde onun en büyük yardımcısı *Nusretuddin Hasan Bey*dir. Seferde kilit kale Balat'ı alan *Nusretuddin Hasan Bey* olmuştur⁵¹. *I. İzzeddin Keykavus* Halep üzerine sefer yaptığıında da *Nusretuddin Hasan* yanındadır⁵². O bu seferden önce Sultanın gönderdiği "saltanat kafilesinin (mevkib) kalabalık askerler ve birliklerle (cunud ve cuyuş) onun bölgesine gelmekte olduğu, muvazzaf askerleri (leşker-i kadim) ve adamlarını (havaşi) hazır etmesi, piyade ve süvarileri göreve çağırması, çok miktarda mancınık ve cephane (zereh-hâne) gibi kuşatma aletini temin etmesi" konusunda bir ferman mucibince bölgede sefer için hazırlıklar yapmıştır⁵³. Selçuklu ordusu Elbistan'da toplanıp Eyyübîler üzerine yürürken yapılan plan gereği *Nusretuddin Hasan* da Merzuban⁵⁴ denen yerde orduya katıldı⁵⁵. Raban⁵⁶ kalesine adını bilemediğimiz *Nusretuddin Hasan*'ın damadı kaleye *kütüval* (kale komutanı) tayin edildi⁵⁷. Tell-i Başır'e üzerine yüründü (Resim-2). Burası da kısa sürede alındı. *Nusretuddin Hasan*'ın kardeşi buraya kale komutanı olarak atandı⁵⁸. Sultan burada hiç unutamadığı, kendisine ihanet ettiğine inandığı çocukluk arkadaşı Danişmendli *Zahirüddin İliğ*'in kabrini bularak kemiklerini yaktırdı⁵⁹. Sultanın bu bölgedeki başarıları *Nusretuddin Hasan'a* ve askerlerine borçlu olduğunu söylemek gerekir. *I. İzzeddin Keykavus*, Halep üzerine yürüdüğünde Eyyübî Meliklerinin başta *Melik Eşref*'in büyük bir komplosu ile karşı karşıya kaldı. Eyyübî casusları bazı Selçuklu komutanlarına sanki önceden haberleşmiş gibi sahte mektuplar yazarak bunların Selçuklu askerlerinin eline geçmesini sağladılar⁶⁰. Böylece Selçuklu komutanları güya Eyyübîlerle gizlice anlaşmış gösterildi. Oysa bu hileden

⁴⁸ İbn Bibi, s. 140; trc. I, s. 160.

⁴⁹ İbn Bibi, s. 161-169; trc. I, s. 180-188

⁵⁰ İbn Tengribirdi, *En-Nucümü 'z-Zâhire fi Mulûki Mısır ve'l-Kâhire*, VI, Kahire, 1935, s. 188.

⁵¹ Gökhan, *a.g.m.*, s. 140.

⁵² Gökhan, *a.g.m.*, s. 139.

⁵³ İbn bibi, s. 184-185; trc., I, 204; Gökhan, *a.g.m.*, s. 139.

⁵⁴ Gökhan, *a.g.m.*, s. 140; Merzuban, Gaziantep ilinin kuzeyinde ve Fıratın kollarından biri olan bugünkü Yavuzeli orada kurulmuştur.

⁵⁵ İbn bibi, s. 53, Gökhan, *a.g.m.*, 142.

⁵⁶ Fırat'ın Batısında tarih bir kale ve şehir adı olup bugünkü Gaziantep'in *Araban* ilçesi, Gökhan, *a.g.m.*, s. 142.

⁵⁷ İbn Bibi, s. 187; trc. I, 205

⁵⁸ İbnul- Esir, *El-Kâmil*, XII, (trc. A. Özeydin), s. 303, İbn Bibi, s. 188; trc.I., s. 206; Koca, *a.g.e.*, s. 54; Gökhan, *a.g.m.*, s. 142

⁵⁹ İbn Bibi, s. 188; trc. I, s. 206, Yazıcızade Ali, *Tevarih-Al-i Selcuk*, (*Histoire des Seldjoucides d'Asie Mineure*, IV, (yay. Th. Houtsma) Leiden 1902, s. 75-76

⁶⁰ İbnul- Esir, XII, 304, İbn Bibi, ,190-197; trc.I. 207-214.

komutanların hiçbir haberi yoktu. Bu mektuplar Sultanın eline geçince vehmi öyle arttı ki, öncü kuvvetlerin de Eyyübîler'e yenilmesi üzerine geri çekilme emri verdi. Selçuklular tarafından alınan kaleler bir bir Eyyübîlerin eline geçti. *Nusretuddin Hasan*'ın damadı ve kardeşinin elinde bulunan Raban ve Tell-i Başir de hiç savaşılmadan terk edilmiştir. Selçuklu ordusu Elbistan'a gelince, Sultanın siniri ve vehmi zirveye ulaştı. Sultan hiç acımadan en yakın adamı olan *Nusretuddin Hasan*'ın kardeşi ve damadını idam ettirdi⁶¹. Eyyübî casuslarının mektuplarında adları geçen emirleri bir kulübenin içine hapsedip hepsini diri diri yaktı⁶². Sultan bu emirlerin suçsuz olduğunu öğrenince pişman olup büyük ızdırap duydu. Sonra Sultan kulübenin olduğu yere bir mescit yaptırdı⁶³. Bu mescidin adı da mescit-i sühteğân adıyla halk arasında bu olayın hatırası olarak kalmıştır. Sultan *I. İzzeddin Keykavus* en yakın adamı olan *Nusretuddin Hasan*'ın Sultana kırgın ve üzgün olduğu kesindir. Aslında Sultan sadece *Nusretuddin Hasan*'ı değil etrafındaki bir çok emirini de kaybetti. Bütün kaynaklar bu vahim olayın Sultanı çok etkilediği, maneviyatını tamamen sarstığı, hatta geceleri korkunç rüyalar gördüğünden bahsetmektedir. Aynı zamanda kendisini uyardıkları için emirlerini suçlamıştır. Bu durum *Zahiruddin İliğ'e* karşı yaşadığı hayal kırıklığına çok benzemektedir. *Seyfeddin Ay-aba*, *Mübarezüddin Behramşah* gibi önemli emirlerin de böyle bir suçlamaya maruz kaldıklarını söyleyebiliriz. Ayrıca bu iki emir arasında bir rekabet olduğu öncü kuvvetlerin başında bulunan *Mübarezüddin Behramşah*'ın yardımına gelmeyen *Seyfeddin Ay-aba* mağlubiyette önemli rol oynadığını da kaynağımız İbn Bibi ifade etmektedir⁶⁴. *Mecdüddin İshak'ın*⁶⁵ da Sultanın bu içinden çıkılmaz ızdırabdan çıkarmaya çalışmış olmalıdır. Sultan, Eyyübî meliklerinin bu oyununu hiç unutmadı. Halep üzerine bir sefer hazırlığı için Malatya'ya geldi. Ancak aniden hastalandı. Viranşehir'e götürüldü ve burada öldü. Cenazesi Sivas'a nakledildi. Burada kendi yaptırdığı Darüş-şifa içinde yapılan türbeye defn olundu⁶⁶. Kaynaklar onun nasıl öldüğüne dair bir bilgi vermiyor. Zehirlenme olayını sadece menâkıp veriyor ama bunu kimlerin yaptığını da söylemiyor. Sadece etrafındaki emirlerin işbirliği yapıp sultanı zehirlediklerini ifade eder⁶⁷. Ancak bunun nasıl ve hangi emirler tarafından gerçekleştirildiği ile ilgili bir bilgi vermez. Yukarıdan beri naklettiğimiz olaylar Sultanın Malatya'ya kadar gelip burada aniden ölmesi, eğer menâkıpda belirtilen zehirlenme hadisesi gerçekten olmuşsa,

⁶¹ İbn Bibi, s. 198-199; trc. I., s.214-215; Yazıcızade Ali (nşr. Houstma), s. 80.

⁶² İbn Bibi , s. 198; trc. I. s. 2.

⁶³ Ebul ferec, II, 501; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus*(1211-1220), Ankara 1970, s. 59, Gökhan, *a.g.m.*, s. 144.

⁶⁴ İbn Bibi, s. 193-194;trc. I.,s. 210-211.

⁶⁵ M. Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluları Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak", *Belleten*, LXXVI/ 276-Yıl:2012, Ağustos, s. 421-432.

⁶⁶ İbn Bibi, 199, trc. I, 216; Yazıcızade Ali, *Tevarih-Al-i Selçuk*, (hızr. A. Bakır) İstanbul 2009, s. 332. *Yazıcızade Ali*, (nşr. Houstma), s. 183.

⁶⁷ Alâî, menâkıp, s. 274-75 (65. hikaye)

Nusretuddin Hasan ve Seyfeddin Ay-aba Mübarezeddin Behramşah, Bahaeddin Kutluğca, Zeyneddin Beşşare gibi emirleri bu olayın içinde olabileceğini düşündürüyor. *I. Alaeddin Keykubat* tahta çıktığında hem zamanında kendisine muhalefet etmiş olan, hem de ağabeyini ortada bırakan *Seyfeddin Ayaba*⁶⁸, *Zeyneddin Beşşare*'yi⁶⁹ idam ettirmiş, *Mübarezeddin Behramşah Bahaeddin Kutluğca*⁷⁰ ise sürgüne göndermiştir. *Sultan Alaeddin, Nusretuddin Hasan*'ı yerinde bırakmış, 1234 yılında Eyyübiler üzerine yapılan sefere de katılmıştır⁷¹. Bu tarihten sonra *Sultan Alaeddin* onu da idam ettirmiştir⁷².

Sonuç

Yukarıda ifade edildiği gibi *Evhadüddin Kirmanî Menakıpnâmesinde* geçen *I. Alaeddin Keykubatın* Minşar kalesinden kurtarılmak istenmesi ve *I.İzzeddin Keykavus*'un zehirlenmesi hadisesi tarihi bilgilere uygunluk göstermektedir. Bir kere *Sultan I.İzzeddin Keykavus* çok hassas bir yapıya sahiptir. Tahta çıktıktan sonra kardeşi *Alaeddin*'e gösterdiği tepkiden daha çok *Yağbasanoğlu Zahiruddin İliğ*'e tepki göstermiştir. Bu tepki onda kin haline gelmiş, bu kin *Zahiruddin İliğ*'in mezarını bulup kemiklerini yaktıracak kadar büyümüştür. Bu durum *Danişmendli Türkmenlerini I.İzzeddin Keykavus*'a karşı cephe almalarına *Alaeddin Keykubat*'ı desteklemelerine sebep olmuştur. Tabii ki bu destek *Alaeddin Keykubat*'ı Minşar kalesinden kurturmaya kadar gitmiş olabilir. Bu olayların içinde *Danişmendli Türkmenleri* ile ilişkide olan *Evhadiler* yani *Evhadüddin Kirmanî* de bulunduğunu menakıptan öğreniyoruz.

Eyyübiler üzerine yapılan seferde Eyyübî melikleri *Sultan I.İzzeddin Keykavus* kurdukları kumpas ile başta en büyük destekçisi *Nusretuddin Hasan*'ın kardeşi ve damadı dahil bir çok emiri ihanet ettiği gerekçesiyle yakması, sonra da bu olayın doğru olmadığını öğrenince emirleri suçlaması üzerine, yanından bütün emirler uzaklaşmış, düşman kazanmıştır. Bütün emirler kendinden uzaklaşmıştır. Kendisine karşı *Seyfeddin Ayaba*, *Zeyneddin Beşşare Mübarezeddin Behramşah Bahaeddin Kutluğca* gibi emirlerle beraber *Maraş uç emiri Nusretuddin Hasan* da katılmış olmalıdır. *Nusretuddin Hasan* sülalesi uç emirliği uzun zamandan beri yapmış olması, *Sultanın Malatya*'da aniden ölmesi *Menakıpnâmede* geçen zehirlenme hadisesinin içinde bu sülalenin ve mezkur emirlerin olduğunu göstermektedir.

⁶⁸ İbn Bîbî, 1956: 269; 1996: I, 287.

⁶⁹ İbn Bîbî, 269; trc. I, 287.

⁷⁰ İbn Bîbî, 270 ; trc. I, 288 .

⁷¹ M. Halil Yınanç "Maraş Emirleri-3" *TTEM*, Sa. 14, Nr: 7(84), s. 9; Gökhan, *a.g.m.*, s. 147.

⁷² Yınanç, "Maraş Emirleri-1", s. 346.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Ali El-Kalkasandî, *Subhu 'l-a 'şâ fi Sınâati 'l-Înşâ'*, Mısır, 1987.
- Akropolites, Georgios, *Historia*, Leipzig 1903; Georgios Akropolites, *Die Chronik*, (Almanca çev. Wilhelm Blum), Stuttgart 1989.
- Anna Komnena, *The Alexiad*, (İng. Çev. A. S. Dames, London 1928, (Türkçe Çev. Bilge Umar), *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, İstanbul 1996.
- Anonin Selçukname (Anadolu Selçuklu Tarihi III*, (yay. F. N. Uzluk) Ankara 1944.
- Alâî Muhammed, *Şeyh Evhadüddin el- Kirmani ve Menakıpnâmesi*, (Araştırma ve notlar ekleyerek Farsça aslından tercüme eden Prof. Dr. Mikâil Bayram), Konya 2005.
- Angus, Donald Stewart, *The Armenian Kingdom and the Reigns of Het'um II. (1289-1307)* Netherlans 2001.
- Ateş, Ahmet, "Menâkıp", *İA.*, VII, İstanbul 1998.
- , "İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler, I, (Üniversite ve Nuruosmaniye Kütüphaneleri), (yay. Nihad M. Çetin), İstanbul 1968.
- Atliates, M. *Histoire, Tradotion* (par. H.Georgie, Byzantion), XXVIII,1959.
- , *Histoire*, (nşr. Beker), Bonn 1853.
- Azamat, Nihat, "Evhadüddin-i Kirmani", *DİA*, XI, İstanbul 1995.
- Azimî, *Tarih(Selçuklularla İlgili Bölümler)*, (çev. A. Sevim), TTK, Ankara, 1988.
- Bayram, M. "Anadolu Selçukluları Zamanında Evhadî Dervişler", *Türkler*, VII, Ankara 2002.
- ," Anadolu Selçukluları Zamanında Evhadî Dervişler", *Türkler*, II, Ankara 2002.
- , *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991;
- , *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya 2003.
- Biryennios, Nikepheros, *Historia*, (Fransızca çev. Mr. Coasin), *Nicephore Biryenne, Histoire de l'Empereur Michel Ducas. Histoire de l'Empereur Nicephore Botaniate (Higtoira de Conatantinople depuis le regne de l'ancien Justin, justin, jusqua la fili de l'Empire. Tome III)* Paris 1685.
- Cahen, Cl. *Nafe sur les debuts de la Futuwwa d'an-Nasır*, Oriens, Vol. 6 No: I,.
- Cemaleddin Ebi'l-Ferec Abdurrahman bin Ali El-Cevzî, *El-Muntazam fi Tarihi 'l-Müluk ve 'l-Umem*, Yay.Süheyl Zekkâr), Kahire, 1995.
- Demirkent, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu I-II*, TTK, Ankara, 1994.
- , *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, Ankara 1992.

-----, *Ionnes Kinnamus'un Historiası*, (1118-1178), Ankara 2001.

Ebul Ferec, *Ebul Ferec Tarihi*, II. Ankara 1987 .

Eflâkî, *Menâkıb al-Ârifin* I-II (Farsça Metin) (haz. Tahsin Yazıcı), TTK. Ankara 1980.

-----, *Ariflerin Menkıbeleri (Mevlânâ ve Etrafindakiler)* I-II (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul.

Ertuğrul, Ali, *Türkiye Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in el-Veledü's-Şefik ve'l-Hafidü'l-Halik'i*, (D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi), İzmir 2009.

Gökhan, İlyas. “ Selçuklular Zamanında Maraş Uç Emirliği ve Nusretüddin Hasan Bey,” *VII- XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi)* (Ed. İlyas Gökhan- Selim Kaya) Maraş 2008.

Gölpınarlı, A. B, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları”, *İÜİFM*, XI/1-4 , (Ekim 1949-1950).

Hacıgökmen, M. Ali, “Türkiye Selçukluları Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak”, *Belleten*, LXXVI/ 276-Yıl: 2012 Ağustos.

Hartman, Angelika , *an Nâsir li Din Allah (1180-1225)*, Berlin 1975.

Hamdullah Müstevfî-i Kazvini, *Tarih-i Güzide*, Tahran 1364.

İbnü'l-Adîm, *Bugyetü't-Talep fi Tarihi Halep(Seçmeler)*, (çev. A.Sevim), Ankara 1989.

İbn Bibi, *el Evamirül-Alaiyye fil-Umûri'l-Alaiyye*, (yay. Adnan Erzi), Ankara 1956.

-----, *el Evamirül-Alaiyye fil-Umuril-Alaiyye*, I-II, (çev. Mürsel Öztürk,), Ankara 1997.

İbn Cübeyr, *Rihle*, Beyrut, 1964 (terc. İ. Güler, İstanbul, 2003)

İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil fi 't-Tarih*, 12 Cilt, Kahire, 1884(Nesr C.J. Tornberg, ,14 Cilt, Leiden 1851-1864); (Türkçe terc. Abdülkerim Özeydin), 12 Cilt, İstanbul,1987.

İbnu'l-Ezrak, *Tarihu Meyyafarikin ve Amid, Kısmu'l-Artukiyyin*, (thk. Ahmet Savran), Erzurum 1994.

İbn Şeddâd, *el-A'lâku'l-Hatîra*, III, (nrş. Yahya Abbâre),

Dımaşk 1968.

İbn Münkız, *Kitabu'l-İtibar(İbretler Kitabı)*, (çev. Y.Z.Cömert),

İstanbul, 1992.

İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyli Tarihi Dımaşk*, (neşr, H.F. Amedroz), Leiden 1908.

-----, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, (terc. H.A.R. Gibb), London, 1932.

- İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, XII, (Çev. M.Keskin) İstanbul, 1995.
- İbn Tengribirdî, *En-Nucûmu 'z-Zâhire fî Mulûki Mısır ve 'l-Kâhire*, Kahire, 1935.
- İbnü'l-Verdî, *Tarih*, (neşr. Muhammed Mehdi es-Seyyid Hasan el- Harsan) I,, Necef 1969.
- İbn Vasıl, *Müferriü 'l- kürub fî Ahbari beni Eyyub*(neşr. Cemaleddin eş- Seyyal) III, Kahire 1953.
- Kahle, Paul, *Eine Futuwwa-Erlass des Kalifen en-Nasır aus dem Jahre 604 (1207)*, Festschrift Max Freiherrn Von Oppenheim zum 70. Geburtstag, Berlin 1933.
- Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2000.
- Kayaoğlu, İsmet, "Fütüvvef ve Ahilik", *Türk Kültürü*, XIV., Sa. 166.
- Khoniates, Niketas, *Historia, (Iannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*,(çev. Fikret Işıltan), Ankara 1995.
- Koçak, İnci, "Selçuklu Türklerine Yazılmış Bazı Arapça Şiirler" *A.Ü.Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* , XXXII, 1-2 (1988).
- Koman, Mesud , *Ünsi'nin Selçuk Şehnamesi*, Konya 1942.
- Korkmaz, Zeynep, "Oğuz Türkçesinin Tarihî Gelişme Süreçleri ve Divan u Lügat-it Türk", *Türk Dili*, s. 570 (Haziran 1999).
- , "Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri", *Fikret Türkmen Armağanı*, İzmir 2005.
- Köprülü, Fuat, "Anadolu Selçukluları Yerli Kaynakları" *Belleten*, 1943/ VII.
- Koca, Salim , *Sultan I. İzzeddin Keykavus(1211-1220)*, Ankara 1970.
- Menakıb-ı Evhadüddîn-i Kirmanî*, (Yay. B. Furuzanfer), Tahran 1969.
- Mercan, İsmail Hakkı, *Menakıbnâme-i Şeyh Evhadüddin Kirmanî*, (E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.) Kayseri 1990.
- Nasır-ı Hüsrev, *Sefernâme*, (çev.A.Terzi), İstanbul, 1994.
- El-Makrîzî, Takıyüddin Ahmed bin Ali, *İttiazu'l-Hunefâ bi Ahbari'l-Eimmeti'l-Fatımiyyîn El-Hulefâ*, Kahire, 1996.
- Ocak, A. Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnâmeler, Metodolojik Bir Yaklaşım*, Ankara 1997.
- , "XIII-XIV. yüzyıllar Anadolu Türk Tarihi bakımından önemli bir kaynak Menakıbul-Kudsiyye fî Menasibil Ünsiyye", *İ.Ü., Ed. Fak. Tarih Dergisi Ord. Prof. Dr. İ.Hakkı Uzunçarşılı Hatıra sayısı*, sayı. 32, İstanbul 1979.
- Sevim, Ali, *Biyografilerle Selçuklu Tarihi*, Ankara 1982.
- Skylitzes, İ. *Historia*, Bonn 1839.

- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 210.
- , *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Ankara 1994.
- Ravendi, *Rühatu's-Sudür ve Ayeti's-Sürür*, I-II, (neşr. M. İkbâl), London 1921.
- , *Rahatu's-Sudür ve Ayeti's-Sürur* (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alameti), I-II, (Türkçe çev. A. Ateş), Ankara 1957.
- Reşîd-ü-din Fazlullah, *Câmi'ü't-tevârih*, (neşr. Ahmet Ateş), Ankara 1960.
- Taeschner, Franz, "İslam Ortaçağında Futuvve" *İktisat Fak. Mec.*, XVI/ 13-14.
- Yaltkaya, Şerefeddin, "Türklere Dair Arapça Şiirler", *Türkiyat Mecmuası*, , V, İstanbul 1936.
- Yazıcızade Ali, *Tevarih-Al-i Selcuk*, (hızr. A. Bakır) İstanbul 2009.
- Yınanç, M. Halil, "Maraş Emirleri" *TTEM*, (Türk Tarih Encümeni Mecmuası) Sa. 14, Nr: 6(83).
- Vilâyet-name (Menâkıb-ı Hünkar Hacı Bektas-ı Veli*, (nsr. A. Gölpınarlı), İstanbul (tarihsiz).
- Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, (RHC, Occ.), III, s.1, (İng. Terc. August C. Krey), *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, 2 Cilt, New York, 1941, (Alm.Terc. E.R. Kausler), *Geschichte der Kreuzzüge und Königreichs Jerusalem*, Stuttgart 1844; (Türkçe Terc. Ebru Altan), *XI. ve XII. Kitaplar*(Y.L.Tezi), İstanbul 1995; (erc. Ergin Ayan), *XVI, XVII ve XVIII. Kitapların Tercümesi*(Y.L.Tezi), İstanbul 1994.

RESİMLER

Resim-1 Avrupa'nın en büyük yığma kalesi olarak gösterilen tarihi Tilbaşar ,
(Tell-i Başir) Kalesi

Resim-2 (Minşar Kalesinin Surları)

Muşar Kalesi Giriş Kapısı

Resim-3 (Minşar Kalesinin Giriş Kapısı)

Kalenin Zindanı

Resim-4 (Minşar Kalesinin Zindanı)

Resim-5 (Minşar Kalesinin Üstünde Abdulvahab – Mar Ahron Manastırı)